

PERA PALAS'TA GECE YARISI
MODERN İSTANBUL'UN DOĞUŞU

CHARLES KING (1967)

Georgetown Üniversitesinde uluslararası ilişkiler profesörüdür. Alanında pek çok kitap yazmıştır: *Odessa: Genius and Death in a City of Dreams* (2011), *Extreme Politics: Nationalism, Violence, and the End of Eastern Europe* (2010), *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus* (2008), *Karadeniz* (Kitap Yayınevi, 2008) ve *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture* (2000), Yazıları *World Politics, International Security, Slavic Review, Foreign Affairs* ve benzer akademik ve popüler yayınlarda yer almıştır.

AYŞEN ANADOL

Ayşen Anadol çeşitli gazete, dergi ve yayınevlerinde çalıştı. Tarih ve sosyal bilimler alanında birçok kitabı yayına hazırladı. Tarih ve edebiyat alanlarında çeviriler yaptı. Çevirilerinden bazıları: *Pera Palas'ta Gece Yarısı* (Charles King), *Köy Hayatından Sahneler* (Amos Oz), *Afrikalı Leo* (Natalie Zemon Davis), *Günah Şehri* (Hella Haasse, Alfa, 2017), *Yedi Yalan* (James Lasdun), *Dünya Tarihinde Türkler* (Carter V. Findley, Alfa, 2018), *Büyülü Ada* (Gerald Durrell), *Çerkes Güzeli* (İrvin C. Schick).

Pera Palas'ta Gece Yarısı – Modern İstanbul'un Doğuşu

© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Midnight at the Pera Palace – The Birth of Modern Istanbul

© 2014, Charles King

Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Ayşen Anadol

Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-605-038-080-4

1. Basım: Kasım 2019

4. Basım: Mart 2022

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Çağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

CHARLES KING
PERA
PALAS'TA
GECEYARISI

Modern İstanbul'un
Doğuşu

Çeviren: Ayşen Anadol

ALFA

Hocam ve dostum
Cătălin Partenie için

tamadres.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz, 7

Öndeyiş, 15

Grand Otel, 23

Kurşuni Gemiler, 39

İşgal, 53

Direnış, 71

Boğaziçi'nde Moskova, 91

Konstantinopolis, 113

"Savaştan Sonra Dünya Caza Dalmıştı," 133

"Mazi Kalbimde Bir Yaradır," 153

Modern Zamanlar, 175

Peçenin Ötesinde, 195

Bir Sincap Gibi Yaşamak, 213

Ada Hayatı, 227

Kraliçe, 247

Kutsal Bilgelik, 257

Gölge Savaşları, 279

Belgeler, 307

Mutluluğun Kapısında, 335

Sondayış, 357

Teşekkür, 367

Kaynakça, 371

Dizin, 393

ÖNSÖZ

Pera *Palas'ta Gece Yarısı* için araştırmaya başladıktan kısa bir süre sonra İstanbul'daki bir sahaftan eski bir rehber kitabı satın aldım. İstanbul Belediyesinin 1934'te yayımladığı bu kitabın adı kısaca *İstanbul Şehir Rehberi*'ydi. Kitapta şehrin ayrıntılı haritalarının yanı sıra sokak adları, binalar ve belli başlı kamu kurumlarının tam bir listesi vardı. Kitabın olağanüstü bir zaman makinesi olduğunu düşündüm. Bugünkü şehri dolaşırken kullanabilirdim bu rehberi; başımı indirip haritaya bir göz atar, kaldırıp bulunduğum sokağa bakar, sonra yine rehbera bakıp bu köşede, o arsada eskiden ne olduğunu keşfeder, böylece geçmişini hemen önümde "görebilirdim."

Haftalar boyu İstanbul'da böyle dolaşım. Ama asıl keşfim, rehberdeki basılı metnin yanına kurşun kalemle yazılmış notlardı. Anlaşılan, kitabın elbette adını asla bilemeyeceğim eski sahibi, metindeki anahtar ibareleri eski harflerle Osmanlıcaya çevirmişti. Derkenarlardaki el yazısını gördüğüm an, rehberin beni iki savaş arasındaki İstanbul'un sadece fiziki dünyasına değil, bir bakıma, o çağın şehrinin zihinsel, kavramsal, hatta duygusal dünyasına da taşıyacağını anladım. Sonuçta, elimdeki kitabın sahibi 1934 gibi geç bir tarihte bile eski yazıdan yeni yazıya tam geçememiş biriydi. Kısmen de olsa hâlâ eski imparatorlukta yaşıyordu. O da bir zaman gezginiydi; hayatı Osmanlıcadan Türkçeye, imparatorluktan cumhuriyete, İslam devletinden laik devlete, o sarsıcı değişimlerle geçmişti.

Kabristan Yolu ile Çapulcular Sokağı köşesindeki Pera Palas'ın ana giriş kapısı.

Bu kitabı yazarken rehberin sahibine benzeyen insanlarla karşılaştım. Sayfa 134'da gördüğünüz haremağaları çağlar öte-siydi. Sayfa 92'deki Rus dansçı kızlar da öyle. Sayfa 336'teki Yahudi mülteciler gibi sayfa 228'teki balıkçılar ya da 280'teki itfaiyeci ya da sayfa 40'deki vapur yolcuları, hepsi aynı dönüşü-mü yaşıyordu. Her şeyin ötesinde, bütün karmaşıklığı ve traje-disiyle bu insanların bildiği dünyayı öğrenmek istiyordum. Bir şehir, bir ülke ve farklı cemaatlerden bireyler için kendilerini yeniden tanımlamak gibi zahmetli bir süreçten geçmenin nasıl bir şey olduğunu bilmek istiyordum.

Tarihçiler çoğu kez zamanla beliren değişimlere büyük yapısal güçlerin yol açtığından söz eder. Devrimlerden söz ederiz, impara-torlukların çöküşünden, savaşımlardan, insanların büyük göçlerin-den; hepsinin sabit başlangıç ve bitiş tarihleri vardır. Ama kimse hayatını böyle yaşamaz. Başınızdan geçen bir olayın büyük bir "tarihi" değişime mi işaret edeceğini, yoksa sizin başınızdan geç-miş olmasının ötesinde herhangi bir kalıcı önemi olmayıp çabu-cak unutulan bir olaya mı dönüşeceğini bilmenizin imkânı yoktur.

Bu sorun, modern Türkiye'nin tarihyazımında özellikle vahimdir. 1923, geleneksel olarak bir tür "Sıfır Yılı" gibi ele alınır; her şey o an birdenbire değişmiştir, eski alışkanlıklar bir kenara itilmiş, herkes yeni cumhuriyeti inşa etme görevini üstlenmeye karar vermiştir. Oysa tabii ki işler böyle olmamıştır. İnsanlar varoluş biçimlerini ne aniden değiştirmiş ne de buna bütünüyle gönüllü olmuşlardır. *Pera Palas'ta Gece Yarısı*, bu hikâyenin bir kısmını anlatmaya çalışıyor. Kemalist projeye hiç de coşkuyla sarılmayan mümin muhafazakârları ele alıyor. Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan, iki savaş arasındaki yıllarda milliyetçilerce baskı altına alınan hatırı sayılır sayıdaki dini ve etnik azınlık üyelerinin yazgısından söz ediyor. İstanbul'a çürümüş bir şehir olarak yeniden can vermiyor (bu imge, tabii ki geleneksel Kemalist anlatının bir parçasıdır, her şey bir yana, geleceğin Ankara'ya ait olması gerekiyordu); daha ziyade, müzik, cinsellik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi önemli alanlarda geleneğin ve yeniliğin çoğu kez şaşırtıcı biçimlerde iç içe geçtiği bir yer olarak görüyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin yükselişi, eski doğruların bizi inandırmaya çalıştığından çok daha zengin, çok daha karmaşık, dolayısıyla çok daha ilginç bir hikâyedir. İki savaş arası yıllar Atatürk'ün hayatı gibi sadece bir yaşamöyküsü yazma meselesi değildir; bu yılların, yeni Türk tarihçiler kuşağının taptaze gözlerle incelemeye başladığı çok daha nüanslı boyutları vardır.

Tarih yazarları artık Türkiye tarihinde geçmişte büyük ölçüde yasaklanan "karanlık noktalar"dan söz edebiliyorlar: Ermeni soykırımı, Rumların kaderi, Yahudilerin statüsü, muhafazakâr Müslümanlara nasıl davranıldığı, Kemalizm karşıtlarının yaşamı, Türk solunun tarihi, Türk feminizminin aldığı biçimler, tahripkâr şehir plancılığı... Bütün bunlardan dürüstçe, açıkça ve eleştirel açıdan söz etmek Türkiye'deki tarihyazımını daha güçlü kılacak, Türkiye'nin yakın tarihini daha da derinlemesine anlamamızı sağlayacaktır. Benim çalışmam da son on yılı aşkın bir zamandır Türkiye ve başka ülkelerdeki akademisyenlerin bu alanlardaki çalışmalarının dikkati çekecek kadar çoğalmış olması sayesinde zenginleşmiştir. Umudum, yeni bir

muhafazakârlık döneminin bu hatırı sayılır ilerlemeyi ezip geçmemesidir.

İyi tarihyazımının en büyük düşmanı, geçmişin tescilli olduğu inancıdır. Yani geçmişin başka bir çağın halkıyla bugünün halkı arasında temel bir süreklilik olduğunu iddia eden bir ya da öbür topluluğa "ait" olduğuna inanmak. Oysa geçmiş, "Türk tarihi," "Ermeni tarihi" ya da "Yunan tarihi" diye güzelce paketlenmiş değildir. Öyle olduğunda ısrar edenler tarihçi değil tarih tacirleridir; geçmişin bir versiyonunu satarken öteki versiyonunu hesaba katmamakta bir çıkarı olanlardır. Tarihi insanların gerçekten yaşadıkları biçimde yazmamız gerektiğine her zaman kuvvetle inanmışımdır; karman çorman bir biçimde, hep birden konuşan birçok ses halinde, kimi zaman ciddiyetle, kimi zaman azıcık çılginca, kesintileriyle, kopukluklarıyla, arada sırada dikkatimiz dağılarak, durarak, bir meyhanede bütün gece süren bir sohbet gibi.

Yıllar geçtikçe bir tarihçinin başlıca görevinin sadece geçmişteki olguları anlamaya çalışıp sonra da bunlara birer yorum sunmak olmadığına inanmaya başladım. Benim için tarih, ahlaki hayal gücümüzü çalıştırmanın bir yoludur. Akademik tarih çoğu zaman insanlık tarihindeki şaşaalı güçlere ayrıcalık tanır; ama bir su damlasındaki dünya, küçücük şeylerin insanlık durumunu hakkında anıtsal şeyleri açığa çıkarışı, bana her zaman daha çekici geldi. Buna bazen "mikro tarih" diyorlar, ama bu tür tarihin son derece "makro" bir amacı var: dünyayı yalnızca bir an için, başka bir zaman ve yerdeki insanların o anda gördüğü gibi görmeye çalışmak ve böylece sıradan insanlığımıza dair anlayışımızı derinleştirmek. Eğer geçmiş çağlarda yaşamış insanlara sevecen bir anlayışla yaklaşmayı başaramazsak bugünüümüzü paylaştığımız insanların hayatlarını gerçekten anlayabilme umudumuz kalmaz.

Şu halde tarih tek ve doğruluğu su götürmez bir anlatı ortaya koymakla ilgili değildir. Ulusu yüceltmekle ya da çocuklara kökenlerinin bir masal versiyonunu öğretmekle ya da vatanseverliği teşvik etmekle ya da Türkiye ve başka ülkelerdeki politikacıların iddia ettiği başka şeylerle de ilgili değildir. Ta-